

TOIMEENTULOTURVA KEHDOSTA KEINUTUOLIIN

■ SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ
Esitteitä 7 (2014)

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 7 (2014)

TOIMEENTULOTURVA KEHDOSTA KEINUTUOLIIN

Toimeentuloturva kehdosta keinutuoliin
Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 7 (2014)

ISBN 978-952-00-3503-7 (nid.)

ISBN 978-952-00-3504-4 (PDF)

URN:ISBN:978-952-00-3504-4

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3504-4>

www.stm.fi/julkaisut

Kuvat: Tuulikki Holopainen, Eeva Johansson, Plugi Oy, Heli Sorjonen

Kustantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö

Ulkoasu ja paino: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy, Tampere 2014

Sisällysluettelo

Turvaa elämän riskitilanteisiin	7
Sairastamiseen liittyvät etuudet.....	10
Lapsiin liittyvät etuudet	14
Opintotuki ja aikuiskoulutustuki.....	18
Sotilaspalvelukseen liittyvät etuudet	22
Työttömyysturvaetuudet.....	23
Kuntoutus	26
Työtapaturmat ja ammattitaudit	28
Eläketurva	29
Kuoleman kohdatessa	32
Muut etuudet.....	34
Viimesijainen toimeentuloturva.....	37
Yksityiset vakuutukset.....	38
Sosiaaliturva ulkomailla.....	38

Turvaa elämän riskitilanteisiin

Jotta ihmiset, perheet ja yhteiskunta voisivat hyvin, yhteiskunta tukee ihmisiä elämän riskitilanteissa. Tuki voi olla sekä rahallisia etuuksia että tarpeellisia palveluita. Vakuuttaminen on syntynyt tarpeesta suojata toimeentulo sairauden, työkyvyttömyyden, vanhuuden tai kuoleman varalta. Yksinkertaisimmillaan yhteisön jäsenet auttavat heikompia tarvittaessa. Kehittyneissä yhteiskunnissa vakuuttaminen on ulotettu lainsäädännöllä kaikkiin yhteiskunnan jäseniin, ja sitä kutsutaan sosiaalivakuutukseksi.

Suomessa tavoitteena on turvata ihmisille riittävä perusturva kaikissa elämäntilanteissa. Sosiaalivakuutusjärjestelmä sai alkunsa lakisääteisestä varautumisesta työtapaturmiin vuonna 1897. Nykyaikainen sosiaalivakuutus, joka sisältää eläkkeet, työtapaturmavakuutuksen, työttömyysturvan, sairausvakuutuksen ja vanhempainetuudet, on kehittynyt 1960-luvulta alkaen.

Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä koostuu sosiaalivakuutuksesta, sosiaaliavustuksista sekä sosiaali- ja terveystalouksista. Tämä esite antaa yleiskuvan kahdesta ensimmäisestä eli toimeentuloturvasta.

Toimeentuloturvan periaatteet ja rahoitus

Kaikki Suomessa asuvat tai työskentelevät ihmiset on vakuutettu vanhuuden, työkyvyttömyyden, sairauden, työttömyyden sekä perheenhuoltajan kuoleman aiheuttamien taloudellisten menetysten varalta. Vakuutus turvaa kohtuullisen toimeentulon näissä tilanteissa.

Työntekoon perustuvien etuuksien taso on sidottu ihmisen työansioihin. Jos työhistoriaa ei ole, ihmiselle taataan vähimmäistasoinen perusturva. Monista muista maista poiketen Suomessa vähimmäisturvaan on oikeus myös niillä, jotka eivät ole maksaneet lainkaan vakuutusmaksuja.

Valtio rahoittaa perusturvaetuudet verovaroilla ja veroluonteisilla maksuilla. Ansiosidonnainen turva rahoitetaan työnantajien ja työntekijöiden vakuutusmaksuilla. Myös valtio osallistuu joidenkin ansiosidonnaisten etuuksien rahoitukseen.

Etuuksien hakeminen ja myöntäminen

Etuuksia haetaan ja niitä myöntävät useat eri laitokset. Kela huolehtii suurimmasta osasta sosiaaliturvaetuksia. Suomalaisen sosiaalivakuutusjärjestelmän erityispiirre on, että yksityiset vakuutuslaitokset hoitavat työeläke- sekä tapaturma- ja ammattitautietuudet. Tässä tehtävässä vakuutuslaitokset käyttävät julkista valtaa.

Yksityisen sektorin työntekijöiden työeläkkeistä huolehtivat eläkevakuutusyhtiöt, eläkekassat ja eläkesäätiöt. Keva huolehtii valtion, kuntien ja kirkon palveluksessa olevien ihmisten eläketurvasta. Merimieseläkekassa huolehtii merimiesten eläketurvasta ja Maatalousyrittäjien eläkelaitos (Mela) huolehtii maatalousyrittäjien ja apurahansaajien eläketurvasta. Kela huolehtii työeläkettä täydentävästä kansaneläkejärjestelmästä.

Tapaturmavakuutusyhtiöt vastaavat yksityisen ja kuntasektorin työntekijöiden tapaturma- ja ammattitautivakuutuksesta. Valtion työntekijöiden tapaturmavakuutuksesta huolehtii Valtiokonttori.

Kela huolehtii sairausvakuutusjärjestelmän kautta maksettavista sairaanhoitokulujen korvauksista sekä päivärahaetuuksista, ja kunnat vastaavat julkisen terveydenhuollon palveluista.

Kela hoitaa myös vähimmäistasoisen työttömyysturvan. Ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta huolehtivat työttömyyskassat, joiden jäsenyys on työntekijöille vapaaehtoista.

Sosiaaliturvalainsäädännöstä ja sosiaaliturvan yleisestä kehittämisestä vastaa pääosin sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Eläketurvakeskus (ETK) on työeläkejärjestelmän yhteistyölaitos. Sillä on toimivaltaa myös kansainvälisissä eläke- ja vakuuttamisasioissa. Tapaturmavakuutuslaitosten liitto on tapaturmavakuutusasioista huolehtiva yhteistyöorganisaatio.

Eduskunta valvoo Kelaa, ja Finanssivalvonta valvoo muita vakuutus- ja eläkelaitoksia.

Muutoksenhaku

Asiakas saa aina kirjallisen päätöksen etuuden myöntämisestä tai hylkäämisestä. Samalla hän saa kirjalliset ohjeet siitä, miten päätökseen voi hakea oikaisua tai muutosta.

Oikaisuvaatimuksen voi tehdä päätöksen tehneelle laitokselle, joka joko oikaisee päätöksen sä vaatimusten mukaisesti tai toimittaa vaatimuksen suoraan muutoksenhakulautakunnalle.

Sosiaaliturvan muutoksenhakujärjestelmä on pääosin kaksiportainen. Ensimmäiseksi valitusta käsittelee kyseiseen vakuutuslajiin erikoistunut muutoksenhakulautakunta. Jos hakija on tyytymätön myös muutoksenhakulautakunnan ratkaisuun, hän voi valittaa vakuutus oikeuteen. Tapaturmakorvauksista ja sotilastapaturmakorvauksista voi valittaa vakuutus oikeuden päätöksen jälkeen vielä korkeimpaan oikeuteen.

Liikenne- ja potilasvakuutuskorvauksissa, lääkevahinkokorvauksissa ja vapaaehtoisissa vakuutuksissa valitustie on kolmiportainen. Ensimmäisen valituksen käsittelee käräjäoikeus. Käräjäoikeuden päätöksestä voi valittaa hovioikeuteen ja hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen. Ennen oikeuskäsittelyä asiakas, vakuutusyhtiö tai Potilasvakuutuskeskus pyytää näissä asioissa yleensä ratkaisusuositusta asiaan erikoistuneelta lautakunnalta. Useimmiten asiakkaan ja vakuutusyhtiön välinen erimielisyys ratkaistaan lautakunnan suosituksen mukaisesti ilman oikeuskäsittelyä.

Tuomioistuinjärjestelmään kuuluvat muutoksenhakulautakunnat:

- Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunta
- Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunta
- Opintotuen muutoksenhakulautakunta
- Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta
- Tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunta

Liikenne-, potilas- ja lääkevahinkoihin suosituksia antavat lautakunnat:

- Liikennevahinkolautakunta
- Potilasvakuutuslautakunta
- Vakuutuslautakunta (lääkevahingot)

Sairastamiseen liittyvät etuudet

Sairauspäiväraha

Kun työikäinen ihminen sairastuu niin vakavasti, ettei pysty tekemään työtään, toimeentulo turvataan sairauspäivärahalla. Kaikki Suomessa asuvat 16–67-vuotiaat on vakuutettu sairauden varalta. Oikeus sairauspäivärahaan alkaa, kun sairaus on kestänyt sairastumispäivän lisäksi yhdeksän arkipäivää. Tältä omavastuujalta työnantaja maksaa yleensä palkkaa. Sairauspäivärahaa maksetaan enintään 300 arkipäivää.

Jos ihminen voi sairauden vuoksi tehdä vain osa-aikatyötä, hän voi saada osasairauspäivärahaa. Osasairauspäiväraha voi esimerkiksi helpottaa työhön paluuta sairauslomalta. Työajan ja palkan on vähennettävä 40–60 prosenttiin aiemmasta. Osasairauspäivärahaa voi saada enintään 120 arkipäivää.

Sairauspäiväraha määräytyy yleensä hakijan verotuksessa todettujen vuositulojen tai kuuden kuukauden tulojen perusteella. Sairauspäiväraha on veronalaista tuloa, ja sitä haetaan Kelasta.

Monia Kelan etuuksia maksetaan vain arkipäiviltä. Arkipäiviksi lasketaan päivät maanantaista lauantaihin arkipyhiä lukuun ottamatta.

Pitkäaikainen sairaus ja työkyvyttömyys

Jos sairaus pitkittyy ja 300 päivän enimmäissairauspäivärahakausi täyttyy, haetaan määraikaista kuntoutustukea tai pysyvää työkyvyttömyyseläkettä. Työkyvyttömyyseläke myönnetään kuntoutustukena, jos ihminen voi vielä kuntoutua takaisin työelämään. Työkyvyttömyyseläke korvaa toimeentuloa, kun ihminen ei terveydentilansa vuoksi voi työskennellä. (Ks. lisää työkyvyttömyyseläkkeistä s. 31)

Sairausvakuutuskorvaukset yksityislääkärin hoidosta ja matkakustannuksista

Sairausvakuutus korvaa potilaalle osan yksityisessä terveydenhuollossa annetusta hoidosta ja tehdyistä tutkimuksista. Korvauksen määrä perustuu Kelan vahvistamiin taksoihin.

Hammaslääkärin palkkiot ja hammaslääkärin määräämät tutkimukset korvataan samojen periaatteiden mukaisesti kuin lääkärin määräämät tai tekemät toimenpiteet.

Matkakustannuksista hoitoon ja hoitohenkilökunnan matkoista potilaan luokse korvataan matkakohtaisesti omavastuun ylittävä osuus yleensä lähimpään hoitopaikkaan. Jos yhteenlasketut matkakustannukset ylittävät kalenterivuoden aikana vuosiomavastuun (matkakatto), ylittävä osa korvataan kokonaan.

Korvaukset yksityisten terveystalveluiden käytöstä ja matkakustannuksista maksaa Kela.

Lääkekorvaukset

Sairausvakuutus korvaa osittain tai kokonaan lääkkeet, jotka potilaalle on määrätty sairauden hoitoon. Edellytyksenä on, että lääkkeet kuuluvat korvausjärjestelmään. Korvausta voi saada myös sairauden hoitoon määrättyistä kliinisistä ravintovalmisteista ja perusvoiteista. Korvaus lasketaan prosenttiosuutena lääkkeen hinnasta, ja yleensä korvaus vähennetään lääkkeen hinnasta jo apteekissa. Korvauksen määrä on jaettu kolmeen tasoon: peruskorvaus, alempi erityiskorvaus ja ylempi erityiskorvaus. Asiakkaan korvaamatta jääneillä lääkekustannuksilla on kalenterivuositainen katto (lääkekatto). Sen täytyttyä asiakas maksaa vain 1,50 euron omavastuun lääkettä kohti.

Potilasvahinkokorvaukset

Potilasvakuutus korvaa terveydenhuollossa potilaalle aiheutuneen henkilövahingon. Potilasvakuutus ei korvaa tutkimus- ja hoitotoimenpiteiden riskejä tai sitä, jos asianmukainen hoito ei ole tuottanut toivottua tulosta. Jos vahinko on vähäinen, korvausta ei makseta. Potilasvakuutuskeskus käsittelee potilasvahinkoilmoitukset.

Lääkevahinkokorvaukset

Valtaosalla Suomessa myytävistä lääkkeistä on vapaaehtoinen lääkevahinkovakuutus. Vakuutus korvaa lääkkeiden käyttäjille aiheutuneita yllättäviä haittavaikutuksia. Vakuutus ei korvaa sitä, että lääkkeellä ole ollut tarkoitettua hoitovaikutusta. Vahinkoilmoitukset käsittelee Suomen Keskinäinen Lääkevahinkovakuutusyhtiö.

Alle 16-vuotiaan vammaistuki

Kela maksaa vammaistukea lapselle, jonka hoito, huolenpito tai kuntoutus aiheuttaa tavanomaista suurempaa rasitusta tai sidonnaisuutta vähintään kuuden kuukauden ajan. Tuen määrä on porrastettu tuen tarpeen mukaan kolmeen eri tasoon. (Ks. myös erityishoitoraha s. 17)

16 vuotta täyttäneen vammaistuki

Kela maksaa vammaisille henkilöille vammaistukea helpottamaan jokapäiväisessä elämässä, työelämässä ja opiskelussa selviytymistä. Tukea maksetaan henkilölle, jonka sairaus tai vamma heikentää toimintakykyä ja aiheuttaa avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta tai kustannuksia. Tuen määrä on porrastettu tuen tarpeen mukaan kolmeen tasoon.

Eläkettä saavan hoitotuki

Kela maksaa eläkettä saavan hoitotukea eläkkeensaajalle, jonka sairaus tai vamma heikentää toimintakykyä ja aiheuttaa avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta tai kustannuksia. Tavoitteena on mahdollistaa sairaiden tai vammaisten eläkkeensaajien kotona asuminen mahdollisimman pitkään ja tukea avun ja palvelujen saamista kotiin. Tuen määrä on porrastettu tuen tarpeen mukaan kolmeen tasoon.

Lapsiin liittyvät etuudet

Äitiysavustus

Suomessa asuvalla naisella, jonka raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää ja joka on käynyt terveystarkastuksessa neljän ensimmäisen raskauskuukauden aikana, on oikeus äitiysavustukseen. Myös alle 18-vuotiaan lapsen adoptiovanhemmilla on oikeus äitiysavustukseen.

Kela myöntää äitiysavustuksen äidin valinnan mukaan joko rahana tai äitiyspakkauksena. Äitiyspakkaus sisältää lapsen hoitotarvikkeita ja vaatteita. Äitiysavustus on veroton etuus.

Lapsilisä

Kela maksaa lapsen vanhemmille lapsilisää, kunnes lapsi täyttää 17 vuotta. Yksinhuoltajalle lapsilisä maksetaan korotettuna. Lapsilisä on veroton etuus.

Äitiys-, isyys- ja vanhempainraha

Vanhemmilla on oikeus saada vapaaksi työstä se aika, jolta heille maksetaan äitiys-, isyys- tai vanhempainrahaa. Äidille maksetaan äitiysrahaa 105 arkipäivältä. Oikeus äitiysrahaan alkaa 30–50 arkipäivää ennen laskettua synnytysaikaa.

Vanhempainrahaa maksetaan 158 arkipäivältä suoraan äitiysrahakauden jatkoksi sille vanhemmalle, joka jää kotiin hoitamaan vauvaa. Vanhemmat voivat sopia keskenään vanhempainrahakauden jakamisesta. Vanhempainraha voidaan maksaa enintään kahdessa jaksossa kummallekin vanhemmalle. Jos perheeseen syntyy kaksoset, vanhempainrahakautta jatketaan 60 arkipäivää, jos kolmoset pidennys on 120 arkipäivää. Jos molemmat vanhemmat ovat yhtä aikaa osittaisella vanhempainvapaalla, vanhempainrahaa voidaan maksaa samanaikaisesti molemmille vanhemmille. Vanhempainrahaa maksetaan myös alle 7-vuotiaan lapsen adoptiovanhemmalle.

Isyysrahaa maksetaan 54 arkipäivältä. Näistä 18 päivää isä voi olla vapaalla samaan aikaan, kun äiti on kotona lapsen kanssa, esimerkiksi heti synnytyksen jälkeen. Loput päivät on pidettävä eri aikaan äidin äitiys- tai vanhempainvapaan kanssa. Isyysvapaan voi jakaa useampaan osaan, mutta se on pidettävä ennen kuin lapsi täyttää kaksi vuotta.

Vanhempainpäivärahat ja niitä vastaavat vapaat ovat adoptiovanhemmille suurelta osin samanlaiset kuin biologisille vanhemmille.

Äitiysraha, isyysraha ja vanhempainraha lasketaan samoin kuin sairauspäiväraha. Äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahat ovat 70 prosenttia palkasta, mutta maksujakson alussa ne maksetaan korkeampina. Jos hakijalla ei ole työtuloja, päivärahat maksetaan vähimmäistasoisina. Vanhempainpäivärahat ovat veronalaista tuloa.

Vanhempainetuksia haetaan Kelasta. Äitiysrahaa on haettava viimeistään kaksi kuukautta ennen laskettua synnytysaikaa ja isyysrahaa viimeistään kahden kuukauden kuluessa siitä, kun lapsi on täyttänyt kaksi vuotta tai kun lapsen adoptiosta on kulunut kaksi vuotta. Vanhempainrahaa tai osittaista vanhempainrahaa haetaan kuukautta ennen etuuden alkamista. Adoptiossa vanhempainrahaa haetaan kahden kuukauden kuluessa lapseen hoitoon ottamisesta.

Vanhemmalla on oikeus vanhempainpäivärahoihin, jos hän on kuulunut Suomen sosiaaliturvaan vähintään 180 päivää välittömästi ennen vauvan laskettua syntymäaikaa. Myös muissa EU- ja ETA-valtioissa, Sveitsissä ja Israelissa kertynyt vakuutus aika lasketaan mukaan.

Lastenhoidon tuet

Jos perheen alle 3-vuotias lapsi ei ole kunnallisessa päivähoidossa, perheellä on oikeus kotihoidon tukeen.

Lasten kotihoidon tukeen kuuluu hoitoraha, hoitolisä sekä mahdollinen kuntalisä. Hoitorahan määrä on kaikille sama, mutta hoitolisän määrä riippuu perheen tuloista. Lisäksi kunta voi maksaa kotihoidon tuen saajalle kuntalisää.

Jos alle 3-vuotiaan lapsen vanhempi tekee osa-aikatyötä korkeintaan 30 tuntia viikossa, hän voi saada joustavaa hoitorahaa. Joustava hoitorahan määrä on porrastettu kahteen ryhmään vanhemman työajan mukaan. Perheen tulot eivät vaikuta joustavan hoitorahan määrään.

Osa-aikatyötä enintään 30 tuntia viikossa tekevällä vanhemmalla on oikeus osittaiseen hoitorahaan lapsen ensimmäisen ja toisen kouluvuoden ajan. Jos lapsi kuuluu pidenne-

tyn oppivelvollisuuden piiriin, osittaista hoitorahaa voi saada lapsen kolmen ensimmäisen kouluvuoden ajan.

Perhe voi valita yksityisen hoidon tuen, jos perheen alle kouluikäinen lapsi on yksityisessä päivähoidossa. Hoitaja voi olla yksityinen päiväkotitiimijäsen, perhepäivähoitaja tai perheen palkkaama hoitaja. Yksityisen hoidon tuki maksetaan suoraan hoitajalle.

Lastenhoidon tukia haetaan Kelasta.

Erityishoitoraha

Kelan maksamalla erityishoitorahalla korvataan ansionmenetystä tilanteessa, jossa alle 16-vuotiaan vaikeasti sairaan tai vammaisen lapsen vanhempi joutuu olemaan tilapäisesti poissa töistä, koska hänen on osallistuttava lapsensa hoitoon tai kuntoutukseen. Erityishoitoraha lasketaan kuten sairauspäiväraha.

Elatustuki

Molemmat vanhemmat ovat vastuussa alle 18-vuotiaan lapsensa elatuksesta. Jos vanhempi ei huolehdi lapsen elatuksesta, lapselle voidaan vahvistaa elatusapu. Vanhempi maksaa elatusavun kuukausittain tai kertasuorituksena. Elatusapua tarkistetaan elinkustannusindeksin mukaan.

Jos elatusvelvollinen vanhempi ei maksa elatusapua, Kela maksaa lapselle elatustukea. Elatustukea saa myös lapsi, jolle ei ole voitu vahvistaa isää. Tukea maksetaan myös silloin, kun vanhemman maksama elatusapu on pienempi kuin elatustuki.

Opintotuki ja aikuiskoulutustuki

Opintotuki

Opintotuki turvaa opiskelijan toimeentulon. Opintotukea voi saada peruskoulun jälkeisiin opintoihin. Tuki koostuu opintorahasta, asumislisästä ja valtion takaamasta opintolainasta. Opiskelijan asumismuoto ja perhesuhteet ratkaisevat, saako hän opintotuen asumislisää vai yleistä asumistukea. Kela maksaa opintorahan ja asumislisän kuukausittain opiskelijalle. Opintoraha on veronalaista tuloa.

Aikuiskoulutustuki

Työelämässä vähintään kahdeksan vuotta olleet voivat hakea aikuiskoulutustukea opintoihinsa. Aikuiskoulutustuen myöntäminen edellyttää, että hakija on hyväksytty suorittamaan tutkintoa tai erillistä opintokokonaisuutta, joka kestää vähintään kaksi kuukautta, ja hakija on tämän ajan palkattomalla opintovapaalla. Koulutuksen tulee olla tutkintoon johtavaa tai ammatillista lisä- tai täydennyskoulutusta. Tuen määrä vastaa ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Aikuiskoulutustuen myöntää Koulutusrahasto.

TOIMEENTULOTURVA

	ASUMINEN	LAPSET JA PERHE	OPISKELU	TYÖTTÖMYYS
ETUUKSET	 <ul style="list-style-type: none"> • yleinen asumistuki • opintotuen asumislisä • eläkkeensaajan asumistuki 	 <ul style="list-style-type: none"> • äitiysavustus • äitiys-, isyys- ja vanhempainraha • lapsilisä • lastenhoidon tuet • erityishoitoraha • elatustuki 	 <ul style="list-style-type: none"> • opintotuki • aikuiskoulutustuki 	 <ul style="list-style-type: none"> • ansiopäiväraha • peruspäiväraha • työmarkkinatuki
ETUUDEN MYÖNTÄJÄ	Kela			
			Koulutusrahasto	Työttömyyskassat
RAHOITUS	Valtio			
		Työnantajat		
		Työntekijät		

SAIRAUS	ELÄKKEET	TOIMEEN- TULOTUKI	TYÖTAPA- TURMAT JA AMMATTITAUDIT
 <ul style="list-style-type: none"> • sairauspäiväraha • Kela-korvaukset yksityisten terveyspalveluiden käytöstä • lääke- ja matka-korvaukset • vammaisetuudet • kuntoutus 	 <ul style="list-style-type: none"> • vanhuuseläke • työkyvyttömyyseläke/kuntoutustuki • takuueläke • perhe-eläkkeet 	 <ul style="list-style-type: none"> • perustoimeentulotuki • täydentävä toimeentulotuki • ehkäisevä toimeentulotuki 	 <ul style="list-style-type: none"> • sairaanhoitokorvaukset • tapaturmapäiväraha ja -eläke • haattaraha • kuntoutus • perhe-eläkkeet
Työeläkelaitokset		Kunnat	Tapaturma- vakuutuslaitokset
			Työnantajat
		Kunnat	
Muut vakuutetut			

Sotilaspalvelukseen liittyvät etuudet

Sotilasavustus

Kela maksaa sotilasavustusta varusmiespalvelusta tai siviilipalvelusta suorittavalle henkilölle ja hänen perheelleen. Edellytyksenä on, että palvelus on heikentänyt hakijan toimeentulomahdollisuuksia ja hän on avustuksen tarpeessa. Sotilasavustuksen määrään vaikuttavat käytettävissä olevat tulot.

Rintamasotilas- ja veteraanietuudet

Suomen sotien 1939–1945 sotainvalideilla, rintamatehtävissä olleilla miehillä ja naisilla eli rintamaveteraaneilla sekä miinanraivaajilla on oikeus rintamalisään. Siihen eivät vaikuta saajan tulot tai omaisuus. Ylimääräistä rintamalisää voi saada veteraani, joka saa sekä rintamalisää että kansaneläkettä. Veteraanilisään on oikeutettu veteraani, joka saa sekä ylimääräistä rintamalisää että korotettua tai ylintä eläkettä saavan hoitotukea. Kela maksaa veteraanietuudet ja ne ovat verotonta tuloa.

Työttömyysturvaetuudet

Työttömyyspäiväraha

Työttömyyskassat maksavat ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa ja Kela peruspäivärahaa.

Peruspäivärahaa maksetaan 17–64-vuotiaalle työttömälle työnhakijalle, joka täyttää työssäoloehdon.

Ansiopäivärahaa maksetaan työttömälle työnhakijalle, joka on ollut ennen työttömyyden alkamista työttömyyskassan jäsen vähintään 26 viikkoa ja on kassan jäsenenä ollessaan täyttänyt työssäoloehdon. Yrittäjältä edellytetään 18 kuukauden jäsenyyttä yrittäjien työttömyyskassassa sekä yrittäjän työssäoloehdon täyttämistä jäsenyysaikana. Työttömyyskassaan kuulumisen on vapaaehtoista.

Työttömyyspäivärahan maksu alkaa, kun työtön on ollut työnhakijana työvoimatoimistossa yhteensä viisi työpäivää. Päivärahaa maksetaan viideltä päivältä viikossa, yhteensä enintään 500 arkipäivältä. Ikääntyneille työttömille voidaan maksaa sen jälkeenkin työttömyyspäivärahaa niin sanotuilta lisäpäiviltä. Lisäpäiväoikeus syntyy, jos

- vuosina 1950–1954 syntynyt työtön täyttää 59 vuotta ennen 500 työttömyyspäivän täyttymistä,
- vuosina 1955–1956 syntynyt työtön täyttää 60 vuotta ennen 500 työttömyyspäivän täyttymistä tai
- vuonna 1957 tai sen jälkeen syntynyt työtön täyttää 61 vuotta ennen 500 työttömyyspäivän täyttymistä.

Työssäoloehto täyttyy, kun työntekijä on ollut 26 viikkoa työssä työttömyyttä edeltäneiden 28 kuukauden aikana. Yrittäjän työssäoloehto täyttyy, kun yrittäjä on työttömyyttä edeltäneiden 48 kuukauden aikana työskennellyt yhteensä 18 kuukautta yrittäjänä ja yritystoiminta on ollut riittävän laajaa.

Työmarkkinatuki

Jos Suomessa asuva 17–64-vuotias työtön on saanut työttömyyspäivärahaa enimmäisajan tai hänen työhistoriansa ei täytä työttömyyspäivärahan edellytyksenä olevaa työssäoloehdot, hänellä on oikeus Kelan maksamaan työmarkkinatukeen.

Ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulevalla ihmisellä on viiden kuukauden odotusaika ennen kuin työmarkkinatuen maksu alkaa. Ammatillisesta koulutuksesta valmistuneelle työmarkkinatukea maksetaan ilman odotusaikaa.

Työmarkkinatuki on täysimääräisenä peruspäivärahan suuruinen. Määrään vaikuttavat työnhakijan muut tulot. Vanhempiensa taloudessa asuvalle työmarkkinatuen saajalle maksetaan 50 prosenttia työmarkkinatuesta. Työmarkkinatuen kestoa ei ole rajattu.

Kuntoutus

Kelan järjestämä kuntoutus

Kela järjestää ammatillista kuntoutusta, vaikeavammaisten lääkinnällistä kuntoutusta ja harkinnanvaraista kuntoutusta sekä korvaa kuntoutuspsykoterapiaa.

Ammatillista kuntoutusta järjestetään työkyvyn tukemiseksi, kun työkyky on jo heikentynyt tai uhkaa heikentyä olennaisesti. Sairauden tai vamman lisäksi arvioidaan ihmisen kokonaistilannetta. Ammatillisena kuntoutuksena järjestetään lähinnä kuntoutustarveselvityksiä, kuntoutustutkimuksia, työhön valmennusta, koulutusta sekä työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta.

Lääkinnällistä kuntoutusta järjestetään työ- tai toimintakyvyn turvaamiseksi alle 65-vuotiaille vaikeavammaisille ihmisille, jotka eivät ole laitoshoidossa. Lisäksi edellytetään, että henkilö saa korotettua tai ylintä vammaisetuutta. Lääkinnällinen kuntoutus on tehostettua ja yksilöllisesti suunniteltua avo- ja laituskuntoutusta.

Harkinnanvarainen kuntoutus on useimmiten ammatillisesti syvennettyä lääketieteellistä kuntoutusta tai sairausryhmäkohtaisia kursseja. Harkinnanvarainen kuntoutus ei ole lakisääteinen oikeus, vaan kuntoutettavien määrä riippuu vuosittaisista määrärahoista.

Kela korvaa kuntoutuspsykoterapiaa työkyvyn tukemiseksi työikäisille, joiden työkykyä uhkaa diagnosoitu mielenterveyden häiriö. Lisäksi edellytetään, että hoitosuhde on jatkunut diagnoosin jälkeen vähintään kolme kuukautta.

Työeläkelaitosten järjestämä kuntoutus

Työeläkelaitokset järjestävät työkyvyttömyyden ehkäisemiseksi ammatillista kuntoutusta työelämään vakiintuneille työntekijöille ja yrittäjille. Edellytyksenä on lääketieteellisesti todettu sairaus tai vamma, joka aiheuttaa työkyvyttömyyden uhan noin viiden vuoden kuluessa. Ammatillisella kuntoutuksella autetaan työntekijää tai yrittäjää pysy-

mään työelämässä tai edistetään työhön paluuta. Työeläkelaitosten tukema kuntoutus voi olla esimerkiksi kuntoutusneuvontaa, työkokeilua, työhön valmennusta sopivan työn löytämiseksi, työhön tai ammattiin johtavaa koulutusta tai työssä tarvittavien välineiden korvaamista.

Kuntoutusraha

Kuntoutusrahalla turvataan kuntoutujan toimeentulo kuntoutukseen osallistumisen ajalta. Kuntoutusrahan maksaa työeläkelaitos tai Kela.

Työtapaturmat ja ammattitaudit

Työnantajan on vakuutettava työntekijänsä työtapaturmien ja ammattitautien varalta. Tapaturmavakuutus korvaa työntekijälle työtapaturman ja ammattitaudin aiheuttamia taloudellisia menetyksiä. Työnantaja ottaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen yksityisestä vakuutusyhtiöstä. Maatalousyrittäjien eläkelaitos huolehtii maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuksesta. Valtiokonttori maksaa valtion työntekijöiden tapaturmakorvaukset.

Jos työnantaja laiminlyö tapaturmavakuutuksen ottamisen tai hän ei ole vakuuttamisvelvollinen, vahingoittuneella työntekijällä on kuitenkin oikeus korvauksiin. Tapaturmavakuutuslaitosten liitto käsittelee ja maksaa näissä tapauksissa korvaukset.

Tapaturmavakuutuksen korvaukset

Lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta korvataan tarpeelliset sairaanhoitokulut ja ansionmenetys. Tilapäisen työkyvyttömyyden ajalta maksetaan päivärahaa korkeintaan yhden vuoden ajan. Päiväraha on neljän ensimmäisen viikon aikana sama kuin sairausajan palkka. Tämän jälkeen päiväraha on 1/360 vahingoittuneen vuosityöansioista, joka määräytyy yleensä tapaturmahetken ansiotason mukaan. Jos työkyvyttömyys jatkuu vielä vuoden kulluttua tapaturmasta, maksetaan vahingoittuneelle tapaturmaeläkettä.

Päiväraha ja tapaturmaeläke voidaan maksaa myös osakorvauksena, jos työkyvyttömyys on osittaista. Päiväraha ja tapaturmaeläke ovat verotettavaa tuloa.

Lisäksi vahingoittuneelle maksetaan haittarahaa työssä aiheutuneen vamman tai ammattitaudin aiheuttamasta pysyvästä haitasta. Haittaraha on veroton etuus. Kuolemapauksissa maksetaan perhe-eläkettä leskelle sekä tapaturmassa menehtyneen alle 18-vuotiaalle lapselle tai alle 25-vuotiaalle opiskelevalle lapselle. Perhe-eläke on veronalaista tuloa.

Tapaturmavakuutuksesta korvataan myös lääkinnällistä ja ammatillista kuntoutusta.

Eläketurva

Suomen lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä. Kummankin järjestelmän etuuksiin kuuluvat työkyvyttömyyseläke, perhe-eläke ja vanhuuseläke.

Työeläke

Työeläke varmistaa, että ansiotyössä tai yrittäjänä toimineen ihmisen toimeentulo ei heikene merkittävästi työuran päätyttyä.

Suomessa kaikki palkansaajat ja yrittäjät kuuluvat työeläkejärjestelmän piiriin. Työeläkemaksua maksetaan koko palkasta eikä eläkkeellä ole euromääräistä ylärajaa.

Työeläkejärjestelmässä vanhuuseläkkeelle voi jäädä 63–68-vuotiaana. Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täyttäessä 63 vuotta.

Työeläkejärjestelmässä vanhuuseläkettä kertyy työssäolosta 18 vuoden iästä 68 vuoden ikään. Eläkkeet lasketaan vuosiansioista, yrittäjien kohdalla vuosittaisista vahvistetuista työtuloista. Eläkettä karttuu iän mukaan seuraavasti:

18–52-vuotiaana 1,5 %

53–62-vuotiaana 1,9 %

63–67-vuotiaana 4,5 %

Jos ihminen jatkaa työntekoa vanhuuseläkkeellä, eläkettä karttuu 1,5 prosenttia. Eläkettä karttuu myös ansiosidonnaisten etuuksien (esim. työttömyyspäivärahan) pohjana olevien ansioiden perusteella. Myös tutkimaton johtanut opiskelu sekä alle 3-vuotiaan lapsen hoitaminen kotona kartuttavat työeläkettä.

Kansaneläke ja takuueläke

Kansaneläke turvaa vähimmäistoimeentulon niille eläkkeensaajille, jotka eivät saa työeläkettä tai joiden työeläke on pieni. Kansaneläkkeen määrä pienenee työeläkkeen kasvaessa eikä kansaneläkettä makseta työeläkkeen ylitettyä tietyn rajan.

Kansaneläkkeen määrä riippuu Suomessa 16 ja 65 ikävuoden välillä asutun ajan pituudesta. Täyden vanhuuseläkkeen saa, jos asuinvuosia on vähintään 40. Suomen ja toisen

EU- tai ETA-valtion kansalaiselta edellytetään, että hän on 16 vuotta täytettyään asunut Suomessa vähintään kolme vuotta.

Kansaneläkejärjestelmän vanhuuseläkkeeseen on oikeus 65 vuotta täyttäneellä. 63 vuotta täyttänyt voi halutessaan saada eläkkeen varhennettuna. Tällöin eläke pienenee pysyvästi 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta, jolta eläke otetaan varhennettuna. Kansaneläkkeen hakemista voi lykätä, jolloin sitä maksetaan korotettuna.

Kaikille eläkeläisille on Suomessa taattu eläkkeen vähimmäistaso. Jos muut eläketulot jäävät vähimmäistason (743,38 euroa/kk vuonna 2014) alle, Kela maksaa puuttuvan osan takuueläkkeenä.

Työkyvyttömyyseläke

Jos ihminen sairastuu pitkäaikaisesti niin, ettei pysty enää käymään töissä, toimeentulo turvataan työkyvyttömyyseläkkeellä. Työkyvyttömyyseläke myönnetään yleensä vasta, kun henkilö on saanut sairauspäivärahaa noin 300 päivän ajan. Työkyvyttömyyseläkettä voi saada, jos ei sairauden tai vamman takia kykene tekemään tavallista työtään tai muuta siihen verrattavaa työtä.

Työeläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 18–62-vuotiaalle työkyvyttömälle ihmiselle. Työeläkejärjestelmässä vaihtoehtoja ovat pysyvä työkyvyttömyyseläke, määräaikainen kuntoutustuki, osatyökyvyttömyyseläke tai osakuntoutustuki. Työkyvyttömyyseläkkeen määrässä otetaan huomioon se, miten eläke olisi kehittynyt, jos ihminen olisi voinut jatkaa töissä vanhuuseläkeikään asti (nk. tuleva aika).

Kansaneläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 16–64-vuotiaalle työkyvyttömälle ihmiselle. Eläke voi olla joko pysyvä työkyvyttömyyseläke tai määräaikainen kuntoutustuki. Eläkkeen määrään vaikuttavat Suomessa asuttu aika, muut eläkkeet ja perhesuhteet. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen saa, jos on asunut Suomessa 16 vuoden iän ja eläkkeen alkamisen välisestä ajasta vähintään 80 prosenttia. Alle 19-vuotiaana Suomessa asuessaan työkyvyttömäksi tullut henkilö saa aina täyden eläkkeen asumisajasta riippumatta.

Jos työkyvyttömyyseläke jää pieneksi, Kela voi maksaa lisäksi takuueläkettä.

Kuoleman kohdatessa

Työntekijöiden ryhmähenkivakuutus

Kun työssäkäyvä ihminen menehtyy, hänen puolisonsa ja alaikäiset lapsensa (tai alle 22-vuotiaat opiskelevat lapsensa) saavat kertakorvauksen työntekijöiden ryhmähenkivakuutuksestaan. Jos puolisoa tai alaikäisiä lapsia ei ole, korvaus voidaan maksaa vainajan vanhemmille tai täysi-ikäisille lapsille, jos nämä ovat työkyvyttömiä tai varattomia. Ryhmähenkivakuutuksen piiriin kuuluvat työntekijät, joille työnantaja on velvollinen järjestämään työeläketurvan sekä maatalousyrittäjät.

Perhe-eläkkeet

Ansioperusteista perhe-eläkettä maksetaan työeläkejärjestelmässä ja tapaturmavakuutusjärjestelmässä. Työeläkelakien ja tapaturmavakuutuslain mukaista leskeneläkettä maksetaan leskelle hänen kuolemaansa saakka.

Työeläkelakien mukaisen perhe-eläkkeen perusteena on edunjättäjän saama eläke tai se eläke, jonka hän olisi saanut, jos olisi kuolinpäivänään tullut työkyvyttömäksi. Yhteenlaskettu leskeneläke ja lapseneläke voivat olla enintään edunjättäjän eläkkeen suuruinen. Lesken omat tulot vaikuttavat leskeneläkkeen määrään. Ne eivät kuitenkaan vaikuta leskeneläkkeeseen niin kauan kuin leskellä on alle 18-vuotiaita lapsia.

Leskellä on aina oikeus leskeneläkkeeseen, jos hän oli naimisissa edunjättäjän kanssa tämän kuollessa, avioliitto oli solmittu ennen kuin edunjättäjä täytti 65 vuotta ja puolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Jos yhteistä lasta ei ole, leskellä on oikeus leskeneläkkeeseen, jos avioliitto on solmittu ennen lesken 50 vuoden ja edunjättäjän 65 vuoden ikää ja avioliitto on kestänyt vähintään viisi vuotta. Lisäksi edellytetään, että leski on puolison kuollessa vähintään 50-vuotias tai leski on saanut työkyvyttömyyseläkettä vähintään kolme vuotta. Rekisteröity parisuhde rinnastetaan avioliittoon.

Työeläkejärjestelmässä perhe-eläkkeellä korvataan sitä ansiotulon menetystä, joka perheelle aiheutuu huoltajan kuolemasta. Kansaneläkejärjestelmän yleinen perhe-eläke puolestaan turvaa lesken ja lasten vähimmäistoimeentulon.

Kansaneläkejärjestelmässä leskeneläkettä maksetaan kunnes leski täyttää 65 vuotta. Sen jälkeen leskellä on oikeus omaan kansaneläkkeeseen, jos hänen oma työeläkkeensä on pieni. Myös pitkäaikaisesti työkyvyttömiltä leskiltä edellytetään 50 vuoden ikää. Tätä eroa lukuun ottamatta oikeus leskeneläkkeeseen määräytyy kansaneläkejärjestelmässä lähes samoin kuin työeläkejärjestelmässä.

Sekä työeläke- että kansaneläkejärjestelmässä alle 18-vuotiaalla lapsella on oikeus lapseneläkkeeseen. Eläkkeen saa edunjättäjän oma lapsi, ottolapsi ja samassa taloudessa asunut lesken lapsi. Opiskelijalle eläkettä voidaan maksaa 21 ikävuoteen asti. Jos molemmat vanhemmat ovat kuolleet, lapselle myönnetään erillinen eläke kummankin vanhemman jälkeen.

EDUNJÄTTÄJÄ = MENEHTYNYT PUOLISO TAI VANHEMPI

Muut etuudet

Asumisen tuet

Pienituloinen ruokakunta voi hakea Kelalta yleistä asumistukea asumismenoihin. Asumistukea voi saada Suomessa sijaitsevaan vakinaiseen vuokra-, asumisoikeus- tai omistusasuntoon.

Asumistuen määrään vaikuttavat ruokakunnan koko, asunnon sijaintikunta, asunnon pinta-ala, valmistumisvuosi ja lämmitysjärjestelmä, asumismenot, bruttokuukausitulot ja omaisuus. Vuoden 2015 alusta asumistuen määrään vaikuttavat vain ruokakunnan koko, tulot, asumismenot ja asunnon sijaintikunta.

Opiskelija voi hakea opintotuen asumislisää, joka myönnetään vain opiskelukuukausilta opiskeluajan asuntoon. Asumislisän myöntämiseen vaikuttavat opiskelijan omat tulot. Vanhempien tulot vaikuttavat perheettömän alle 18-vuotiaan toisen asteen oppilaitoksessa opiskelevan asumislisään.

Eläkkeensaajan asumistukea maksetaan Suomessa asuvalle henkilölle, joka saa eläkettä. Huomioon otettavien asumiskustannusten enimmäismäärä vahvistetaan vuosittain perheen koon ja asunnon sijaintipaikkakunnan perusteella. Lisäksi asumistuen määrä riippuu perhesuhteista sekä tuloista ja omaisuudesta. Asumisen tuet ovat verottomia etuuksia.

RUOKAKUNTA = SAMASSA ASUNNOSSA PYSYVÄSTI ASUVAT HENKILÖT

Liikennevakuutuksen korvaukset

Lakisääteinen liikennevakuutus oikeuttaa liikenneonnettomuudessa vahingoittuneen ihmisen korvauksiin. Ansionmenetyksistä voidaan maksaa korvauksia tilapäisesti tai pysyvästi työkyvyttömyyseläkkeenä. Korvauksia maksetaan myös sairaanhoitokustannuksista, kivusta ja särystä sekä pysyvästä haitasta. Jos liikenneonnettomuus johtaa kuolemaan, menehtyneen ihmisen perheellä on oikeus perhe-eläkkeeseen.

Viimesijainen toimeentuloturva

Toimeentulotuki

Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturva tilanteissa, joissa henkilön tai perheen tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin menoihin. Kunta myöntää toimeentulotuen hakemuksesta yleensä kuukaudeksi kerrallaan. Tukea maksetaan se määrä, jolla asiakkaan tukeen oikeuttavat menot ylittävät hänen käytettävissä olevat tulonsa ja varansa.

Toimeentulotuki muodostuu perusosasta, tuesta muihin perusmenoihin ja täydentävää toimeentulotuesta. Lisäksi voidaan myöntää ehkäisevää toimeentulotukea.

Perusosalla pitää lain mukaan kattaa ruokamenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot, henkilökohtaisen puhtauden ja kodin puhtauden menot, paikallisliikenteen maksut, lehtitilaukset, puhelimen käyttö, harrastusmenot ja muu jokapäiväinen toimeentulo. Tuki muihin perusmenoihin kattaa tarpeelliset asumismenot, sähkön ja kotivakuutuksen sekä vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot. Täydentävä toimeentulotuki kattaa esimerkiksi muita asumismenoja, lasten päivähoitomaksuja ja erityisistä tarpeista johtuvia menoja. Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on tukea henkilön ja perheen omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista toimeentulokiriippuvuutta.

Sosiaalinen luototus

Kunta voi myöntää sosiaalisen luoton hakijalle, jolla ei ole pienituloisuutensa ja vähävaraisuutensa vuoksi mahdollisuutta saada kohtuuehtoista luottoa muulla tavoin, mutta joka kuitenkin suoriutuu luoton takaisinmaksusta. Sosiaalisesta luotosta kunta voi periä kohtuullisen koron. Ennen luoton myöntämistä selvitetään oikeus toimeentulotukeen. Luototuksen tarkoituksena on ehkäistä taloudellista syrjäytymistä ja ylivelkaantumista sekä tukea itsenäistä suoriutumista. Kunta järjestää taloudellista neuvontaa sosiaalisen luoton hakijalle.

Yksityiset vakuutukset

Vapaaehtoisilla vakuutuksilla voi vahvistaa omaa sosiaaliturvaansa ja varautua erilaisiin riskeihin. Esimerkiksi henkivakuutukset, erilaiset eläkesäästämisen muodot, vapaa-ajan tapaturmavakuutukset ja sairauskuluvakuutukset täydentävät pakollista sosiaaliturvaa. Kotivakuutus taas on tyypillinen vahinkovakuutus.

Sosiaaliturva ulkomailla

EU ja ETA -maissa liikkuvat työntekijät kuuluvat yleensä asuinmaastaan riippumatta työs-kentelyvaltionsa sosiaaliturvan piiriin. Poikkeuksena ovat kuitenkin esimerkiksi työkomen- nukselle lähetetyt työntekijät, joilla on oikeus lähtömaansa sosiaaliturvaan. Työskentelyn perusteella yhdessä maassa ansaitut etuudet maksetaan jäsenmaasta toiseen. Muiden kuin työntekijöiden, kuten eläkkeensaajien ja opiskelijoiden, sosiaaliturva määräytyy heidän asuin- valtionsa lainsäädännön mukaan.

Lisätietoa

www.kela.fi

www.tyolake.fi

www.keva.fi

www.mela.fi

www.tvl.fi (Tapaturmavakuutuslaitosten liitto)

www.tyj.fi (Työttömyyskassojen yhteisjärjestö)

www.valtiokonttori.fi

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Puhelin 0295 16001 (Valtioneuvoston vaihde)

Postiosoite PL 33, 00023 Valtioneuvosto

www.stm.fi

Tämä esite löytyy sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilta osoitteesta

www.stm.fi/julkaisut

Sähköpostitilauspalvelu

Tilauspalvelusta voi tilata sähköpostiin sosiaali- ja terveysministeriön uusimmat

- julkaisut
- tiedotteet ja verkkouutiset
- Yläkulma-artikkelit
- kuntainfo

Sähköpostitilauksen voi tehdä osoitteessa

www.stm.fi/tilauspalvelu

ISBN 978-952-00-3503-7 (nid.)

9 789520 035037